

Magyar szemmel az írek sors-tragédiájáról *Poverty in Ireland 1837 – A Hungarian's View – Szegénység Irlandban* by Baron József Eötvös. Translated from the Hungarian Paul Sohar and László Bakos. Foreword by Tamás Magyarics. Phaeton Publishing Ltd., Dublin, 2015.

Több mint 170 év múltán – a Phaeton Kiadó és a Magyar Nemzeti Bank jóvoltából – megjelent báró Eötvös József *Szegénység Irlandban* című könyve teljes angol, illetve első kétnyelvű kiadása Írországban. A vonzó borítóval fedett, keménykötésű, szép kiadvány kitűnő előszavának szerzője Magyarics Tamás történész, nagykövet, aki Eötvös életútjáról és a korabeli ír–magyar kölcsönhatásokról tájékoztatja az olvasót. Figyelmet érdemel az eligazodást segítő gazdag képanyag is Eötvösről, családjáról, kortársairól, illetve az író-politikus munkáiról.

A kétszáz oldalnyi terjedelmű könyvből 160 kétnyelvű oldalt tesz ki maga az angolra fordított Eötvös-mű – *Poverty in Ireland 1837 – A Hungarian's View* –, illetve az ír szegénységet elemző társadalomrajz eredeti magyar változata. Páratlan bravúr e kétnyelvű megoldás, hiszen a két fordító: Paul Sohar és Bakos László (az utóbbi egyébként Magyarics Tamás nagykövet helyettese) Eötvös olykor túlretorizált, archaikus stílusát – a kiadó közreműködésével, széleskörű olvasótábor megnyerésére törekedve – közérthető, mai angolra ültette át, kiválóan. Nyereség ez a könyv az angol nyelvterületen élők, kiváltképp a hetvenmillió ír diaszpóra számára, hiszen történelmükről, elődeikről, múltjukról fontos tényeket, tanulságokat hordoz. De hasznos e kétnyelvű kiadás az angolul tanuló magyaroknak is – oly gondosan tördelt, harmonikus, jól követhető mindkét szövegtükör.

Eötvös írása drámai erővel, tudósi alapossággal, a szenvedő ír katolikus szegénynép iránti szolidaritással ábrázolja az évszázadok óta regnáló angolszász uralom nyomorúságot teremtő és termelő hatását Irlandban. Rendkívül gazdag forrásanyagra, valóságismeretre épül.

Az író, aki a börtönviszonyok tanulmányozása céljából nyugati tanulmányútra indult 1836 nyarán, az

Európa-szerte ismert Daniel O'Connell fáradhatatlan küzdelme vonzotta a távoli szigetre. A brit törvényhozáshoz 1829-ben bekerülő ír politikus – aki 300 év után az első római katolikus képviselője volt az angol parlamentnek –, az erőszakot elutasítva, jogszerűen harcolt az ír katolikusokat sújtó diszkriminatív törvények visszavonásáért, módosításáért.

A torz birtokviszonyok, embertelen kizsákmányolás, igazságtalan adók elleni tiltakozása támogatókra talált Európában. Eötvöst is megnyerte a „szegény, elmés, jószívű” ír nép pártfogójának. Megírta róluk e művét, amelyben – fölhasználva az írlandi szegénység helyzetét vizsgáló bizottság friss jelentését, idéve sok-sok sajtóhíradást – diagnózist készített az ottani állapotokról.

Eötvös arra a kérdésre keresi a választ, hogy honnan ered a nagy különbség „a két testvérország” között, amely egy kormány alatt él? Miként lehetséges, hogy miközben Anglia a közjólét képét mutatja az idegennek, Irlandban a nemzet koldul? A történelmet, főleg az angol hódítás hatását áttekintve: a VIII. Henrik által 1536-ban megszállt, szuverenitásától megfosztott ország elnyomását, az ír asszimilációs hajlandóság hiányát, a kiváltságos brit protestánsokat, a kizsákmányoló földbirtokviszonyokat, a túlnépességet, az írek, illetve katolikusok kirekesztését a közigazgatásból, az ellenük hozott törvényeket jelöli meg az ottani szegénység fő okaiként. Bemutatja ezek tényadatait, szociológiai jellemzőit, társadalmi megnyilvánulásait. Elemzi és indokolja az írek szabadságküzdelmét, lázadásait.

Eötvös igen érzékletesen ábrázolja az Anglia és Írország között kialakult áthidalhatatlan különbségeket. Így például az évszázadok óta tartó angol földrablás után Írország földterületének alig egytizede maradt ír tulajdonban. Az ír földművesek zöme éhbéért dolgozik, az angol nagybirtokos kaszt nyomasztó árnyékában vegetál. Az angol iparvárosok munkásainak 70%-a akkortájt ír menekült volt. Az angol munkás évi 33 fontot keresett, míg ír társa csak 5 fontot kapott. Jövedelmüket tekintve az írek háromszor annyi adót fizettek, mint az angolok. Lehangelő a növekvő nyomor és a gazdagok hivalkodó fényűzése, amely együtt van jelen Dublin utcáin; s feszültséget kelt a kiváltságos rétegek szociális érzéketlensége is.



Írásunkkal köszöntjük a százhusz éve, 1895-ben alapított Eötvös József Collegiumot.

A tömeges kivándorlás és az erkölcsi züllés miatt az írországi szegénység helyzete egyre nyomasztóbb, de végzetessé a „Nagy Éhínség” idején, az 1845–47-es burgonyavész és a pusztító járványok esztendeiben vált. Ekkor a nyolc és félmilliónyi ír szigetlakó egyötöde éhenhalt, egyhatoda fagyhalált szenvedett, járvány áldozatává vált, s egynegyedük a nyomorból külföldre, főleg az USA-ba menekült. A XIX. század végére az ír sziget népessége feleannyi lett, mint amikor az ifjú Eötvös feltárta az írek megdöbbentő helyzetét. (Ma már tudjuk, hogy ezzel együtt a közlő sorstragédia eredőit is megmutatta.)

A *Szegénység Irlandban* szerzője a diagnózis mellett terápiát is javasolt a bajok orvoslására. Ahogy Magyarics Tamás írja: „A kiutat Eötvös József [...] a békés építőmunkában látta.” Ami összefügg az írónak azzal a meggyőződésével, hogy „a jogbiztonság helyreállítása minden fejlődés alapja – valamint a nép alapvető igényeinek kielégítése.” Tegyük hozzá: e gondolatok nem találtak meghallgatásra a korban.

Ugyanakkor vitathatalan, hogy Eötvös ezzel az ifjúkori munkájával beírta nevét az ír kultúrtörténetbe. Igen kevés példa van arra, hogy Írország e korszakát külső (azaz nem ír vagy angol) szemlélő mutassa be a tudós alaposágával, írói érzékenységgel, kitűnően.

A jelen kötet, amely az első annotált változata Eötvös művének, filológiai szempontból is példás kiadvány. Minden általa idézett munka, szerző megfelelően – lábjegyzetben hivatkozva – lett feltüntetve, s az idézetek szöveghűek, vagyis úgy szerepelnek a kötetben, mint az eredeti forrásokban. A „Nagy Éhínséget” megelőző korszak és az ír történelem kutatóinak is hasznára válik, hiszen rendkívül gazdag a forrásanyag, idéz francia és amerikai szerzőket is, s olyan összeírásokat, amelyek – az ír kiadó szerint – később mintegy „feledésre ítéltettek”. Elismerésre méltó e húsz oldalnyi háttéranyag, amely szemléletesen igazolja az író széleskörű tájékozottságának, korrajzának hiteltelenségét.

A „kulcsin” és a „belbecs” példás összhangban van e nemes kivitelű kiadványban, amely híven tükrözi Eötvös szellemiségét, szociális érzékenységét és emberi szolidaritását az elnyomott, szegénységbe taszított katolikus írekkel. A kettős borítású címlap jelképes: a szép papírfedél Eötvös írói világának, a zöld keményfedél (arany hárfával) az ír léleknek a szimbóluma.

A könyv illusztrációit a kiadó páros, Sheila Jones és John D. O’Dwyer gyűjtötték össze. A rajzok, réz-

karcok, illusztrációk általában a korabeli Írország nyomorúságos oldalát mutatják meg, vagy a szövegben szóba kerülő történelmi személyeket, csoportokat ábrázolják (ilyen például a földesurakat rettegésben tartó, Whiteboys elnevezésű haramiacsapat is). Így segítik felidézni a kor hangulatát; fontos szerepet játszanak abban, hogy az olvasó el tudja képzelni az Eötvös-szöveg által megidézett világot. Emellett igyekeznek a fülszövegben és az illusztrációkban megtalálni mindazt, ami Eötvös emlékezetéből megmaradt, legyen az kép vagy szobor.

A két rokon sorsú nép XIX. századi kapcsolataira is hatott e mű; 1840-es megjelenését követően jobban figyeltünk egymásra. Eötvös 1848 előtt az írek nyomorától féltette országunkat. Az ír vezetők a magyar kiegyezést, a születő Osztrák–Magyar Monarchiát, Deákot tekintették példának függetlenségi harcukban. Ez inspirálta a Sinn Fein (Mi magunk) mozgalom szellemi atyját, Arthur Griffith-et, aki *The resurrection of Hungary – a parallel of Ireland* címmel, nagyszerű pamfletet írt 1904-ben a dualizmus korabeli Magyarországról és vezetőiről. Ő és társai a „Nyugat Magyarországot” akarták a Brit Birodalom keretében – független ír kormánnyal és közigazgatással, szabad vallásgyakorlással – létrehozni, amelynek nyomatókat adott az 1916-ban alakult félkatonai szervezet, az IRA. Az I. világháború befejezése után véres harcokba torkollott az autonómia követelése, míg végül a háborúban győztes Nagy-Britannia vezetői tárgyalóasztalhoz ültek az ír vezetőkkel.

Az írek szabadságküzdelme – az Ír Szabadállam létrejöttével – 1921 karácsonyára sikeres véget ért. A megegyezésnek azonban nagy ára volt. Az ír sziget 14 ezer négyzetkilométernyi területű, másfél millió ember által lakott Ulster nevű tartományát – Észak-Írország néven – 1921-ben az Egyesült Királyság részévé tették, s az maradt mindmáig, hiába háborognak az írek, s akciózik véres merényletekkel az IRA. Emiatt például „csak” ír önkéntesek részvételével – de Írország hadbalépése nélkül – zajlott a pusztító II. világháború. Azután a hatalmas brit gyarmatbirodalom is lépésről lépésre összeomlott, illetve felszámolták. 1949-ben Írország a Brit Nemzetközösségből is kivált; 1973-ban csatlakozott az Európai Gazdasági Közösséghez. Az Európai Unió alapító országai közé tartozik, annak haszonélvezője volt és maradt a „Kelta Tigris”.

Az írek 94 éve kivívták létjogukat Európában, s 170 éve lezajlott sorstragédiájukon úrrá lettek.

Ezek után vessünk egy történelmi pillantást a „parallel” Magyarországra, a „Kelet Írországra” is.

Magyarország és a magyarok sorstragédiáját 95 éve Versailles-ban, a Nagy-Trianon palotában pecsételték meg. A Németországgal együtt harcoló Osztrák–Magyar Monarchiát az I. világháború győztes hatalmai megsemmisítették. A legyőzött Németországot is büntették; területének 12%-át, lakosságának 10%-át vették el. A legsúlyosabb csapást a békeszerződés szülői, az antant hatalmak 1920. június 4-én az ezeréves Magyar Királyságra mérték: területének kétharmadától, lakosságának több mint a felétől fosztották meg. A „parallel” magyar szabadállamot a szövetséges hatalmak vezetői 93 ezer négyzetkilométeren, 8 millió lakossal hozták létre. Az elcsatolt 190 ezer négyzetkilométernyi területet 10 millió lakosával együtt (amelynek egyharmada magyar nemzetiségű volt) szétosztották az általuk kreált új államok: Csehszlovákia, Jugoszlávia (Szerb–Horvát–Szlovén Királyság), illetve a német Hohenzollern-dinasztia által uralt fiatal Románia és a régi-új Ausztria között. A végzetes csonkítás torz és hiteltelen indokok, hamis adatok alapján, igazságtalanul történt.

A megalázó békediktátummal – amelyet a magyar állam félszeg képviselői kényszerből szignáltak – tartós békétlenséget teremtettek a térségben. Szent István ezer éve ható örökségét eliminálták.

Következményeit úgy szenvedték el a nemzet tagjai, akár az angol protestáns uralmat a katolikus írek.

A XX. században a történelmi viharok csapásai miatt magyarok százezrei menekültek a Kárpátokon

túlra, Nyugatra. A tengeren túlra kivándoroltak és száműzöttek zöme a „melting pot” áldozata: anyanyelvét elvesztette, óhazához való kötődése csekély. Az emigráció egy kisebb hányadának nemzethűsége, szolidaritása viszont elismerést érdemel.

Milliókat idegen elnyomásba, „határon túl” rekesztett az ország szétdarabolása. Az utódállamokhoz csatolt nemzetrészek asszimilációs hajlandósága kisebb, mint az íreké, mivel identitásukat anyanyelvükkel hordozzák. Ugyanakkor a Kárpát-medencében folyamatos etnikai-nyelvi küzdelem zajlik a nemzetiségek „homogenizálására” törekvő nacionalista új birtokosok és a nyelvi-kulturális örökségüket védő őslakosok között. Ennek következménye pedig a magyar nemzetrészek fokozatos térvesztése, illetve tartós fogyatkozása az elcsatolt országrészekben. A magyarság sorvadása ma nagyobb mértékű, mint az íreké volt.

Trianon utóhatásától nem tud szabadulni a létharcát vívó Magyarország. Pedig száz év alatt sok víz lefolyt a Dunán. Európa térképe megváltozott. A szövetségesek kreálta utódállamok fölbomlottak, a kényszerpaktumok érvényüket veszítették. Birodalmak szűntek meg, új országok születtek, ám trianoni sorstragédiáján még nem tudott túljutni az ország.

„Légy hű, s bízzál jövődbe nemzetem!” – biztat Arany János. Ezt sugallja Eötvös József életműve és a szegény írekről szóló hajdani munkája is, amely reményt keltő példa az emberi szolidaritás időn és téren át ható jelenlétére. Köszönet érte a szerzőnek; köszönet mai éltetőinek!

Bakos István



Golgotán (olaj, vászon, 70 × 50 cm)